

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Eergerelateerd geweld en strafvorderlijk beleid. Een analyse van de Aanwijzing huiselijk geweld en eergerelateerd geweld

Janssen, J.H.L.J.; Voorde, J.M. ten

Citation

Janssen, J. H. L. J., & Voorde, J. M. ten. (2010). Eergerelateerd geweld en strafvorderlijk beleid. Een analyse van de Aanwijzing huiselijk geweld en eergerelateerd geweld. *Trema Tijdschrift Voor De Rechterlijke Macht*, 33(7), 300-305. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/16273>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/16273>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Eergerelateerd geweld en strafvorderlijk beleid

Een analyse van de Aanwijzing huiselijk geweld en eergerelateerd geweld

De preventie, opsporing en vervolging van eergerelateerd geweld heeft al enkele jaren prioriteit. Op 1 juni 2010 is de Aanwijzing huiselijk geweld en eergerelateerd geweld in werking getreden. In deze bijdrage worden enkele onderwerpen uit deze aanwijzing, voor zover eergerelateerd geweld betreffende en van belang voor het OM en de zittende magistratuur, geanalyseerd.

JANINE JANSSEN EN JEROEN TEN VOORDE

Inleiding¹

Op 1 juni 2010 is de Aanwijzing huiselijk geweld en eergerelateerd geweld (hierna: de Aanwijzing) in werking getreden.² Zij vervangt de oude Aanwijzing huiselijk geweld,³ maar stelt ook regels omtrent de opsporing en vervolging van eergerelateerd geweld. Tevens worden voor beide vormen van geweld afzonderlijke randvoorwaarden geformuleerd voor onder andere de invulling van de lokale samenwerking tussen de politie, het openbaar ministerie (OM) en de reclassering.

Een aanwijzing over eergerelateerd geweld werd enkele jaren geleden door de Minister van Justitie aangekondigd.⁴ Bij de politie was al eerder beleid tegen eergerelateerd geweld ontwikkeld wat onder andere heeft geleid tot de oprichting van een landelijk expertisecentrum eergerelateerd geweld (LEC EGG) en het aanstellen (en bevorderen van deskundigheid) van contactfunctionarissen eergerelateerd geweld. Inmiddels is eergerelateerd geweld ook een thema dat in ontwikkeling is binnen het OM. Met de hiervoor genoemde Aanwijzing wordt een leemte in het beleid opgevuld.

Hoewel het fenomeen eergerelateerd geweld zich mag verheugen op de nodige media- en wetenschappelijke aandacht,⁵ is de kennis over dit fenomeen bij menig een werkzaam bij het OM en de zittende magistratuur betrekkelijk klein. Niettemin is de boodschap van de politiek: de aanpak ervan verdient prioriteit.⁶ Omdat er nog

de nodige onduidelijkheid bestaat over eergerelateerd geweld, met name over de culturele context, de definitie en de rol van de deskundige en de rechter, is er een kans dat de aanpak van eergerelateerd geweld minder soepel verloopt dan de politiek wenselijk acht. Daarom nemen wij de gelegenheid van de inwerkingtreding van de Aanwijzing te baat om de zojuist genoemde aspecten die ook in de Aanwijzing worden aangestipt nader te duiden.

De culturele context van eergerelateerd geweld

De term 'eergerelateerd geweld' is nog niet zo heel lang in gebruik. Lange tijd werd gesproken van eer- en bloedwraak, maar niet van eergerelateerd geweld.⁷ Beide termen zijn ook in de rechtspraak niet onbekend. Eergerelateerd geweld wordt in de volgende paragraaf toegelicht.

Er moet worden erkend dat eergerelateerd geweld stevast in verband wordt gebracht met cultuur. Zij wordt gezien als voorbeeld van een zogenoemd cultureel delict: een strafbaar feit naar Nederlands recht, maar gedoogd, geaccepteerd als normaal gedrag of zelfs aangemoedigd door de leden van de allochtone groep waartoe ook de verdachte behoort.⁸ Naast eer- en bloedwraak kennen we vrouwelijke genitale verminking en geweldpleging onder invloed van bepaalde krachten (winti, voodoo, brua). Zij zijn een tijd onderwerp van debat geweest. Aspecten van dit debat vinden we terug in de Aanwijzing. Daarin wordt aangegeven dat eergerelateerd geweld "een op culturele gronden gebaseerde vorm van gewelduitoefening" is. Deze culturele achtergrond kan ertoe leiden dat de verdachte een cultureel verweer wenst te voeren, luidende: "het getoonde gedrag schendt weliswaar de Nederlandse wet, maar is vanuit de culturele achtergrond van betrokkene niet afkeurenswaardig of zelfs geboden".⁹ Een cultureel verweer kan worden gebracht in de vorm van een strafuitsluitingsgrond of als strafmaatverweer. Uit rechtspraak blijkt dat, in het geval van eergerelateerd geweld een beroep is gedaan op straf-

1 De auteurs bedanken Commissaris van Politie Willem Timmer, hoofd van het LEC EGG en Commissaris van Politie Daan Driessen die als liaison verbonden is aan het Programma Eergerelateerd Geweld voor hun opmerkingen bij een eerdere versie van deze publicatie.

2 Aanwijzing huiselijk geweld en eergerelateerd geweld van 29 maart 2010, *Stcrt.* 2010, 6462.

3 Aanwijzing huiselijk geweld van 15 december 2008, *Stcrt.* 2008, 253.

4 Zie *Kamerstukken II* 2009/10, 30 388, nr. 34, p. 11; *Kamerstukken II* 2007/08, 30 388, nr. 27, p. 8.

5 Zie voor een indruk van het publieke debat onder meer het werk van de journaliste R. van der Zee, *Eerwraak in Nederland*, Amsterdam: Houtekiet 2006. Voorbeelden van wetenschappelijke aandacht buiten die van het LEC EGG voor het thema zijn onder andere N. Brenninkmeijer, M. Geerse, & C. Roggeband, *Eergerelateerd geweld in Nederland. Onderzoek naar de beleving en aanpak van eergerelateerd geweld*, Den Haag: Sdu Uitgevers 2009; C. van Eck, *Door bloed gezuiverd. Eerwraak bij Turken in Nederland*, Amsterdam: Bert Bakker 2001; R. Ermers, *Eer en eerwraak. Definitie en analyse*, Amsterdam: Bulaaq 2007.

6 *Kamerstukken II* 2008/09, 30 388, nr. 34, p. 10-11.

7 Zie M. Siesling, & J. ten Voorde, 'Eerwraak in het Nederlandse strafrechtelijke beleid. Een paradox van goede bedoelingen', *Panopticon* 2008, nr. 3, p. 7-28.

8 Zie J. van Broeck, 'Cultural defence and culturally motivated crimes (cultural offences)', *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 2001, p. 5.

9 Zie over cultureel verweer o.a. J.M. ten Voorde, *Cultuur als verweer* (diss. Rotterdam), Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2007, hfd. 3.

HOEWEL HET FENOMEEN EERGERELATEERD GEWELD ZICH MAG VERHEUGEN OP DE NODIGE MEDIA- EN WETENSCHAPPELIJKE AANDACHT, IS DE KENNIS EROVER BIJ MENIGEEN WERKZAAM BIJ HET OM EN DE ZITTENDE MAGISTRATUUR BETREKKELIJK KLEIN.

uitsluiting (waarbij overigens naast de in de Aanwijzing genoemde psychische overmacht ook aan noodweer(exces) kan worden gedacht)¹⁰ of strafvermindering. In theorie is een beroep op een strafuitsluitingsgrond met een beroep op de culturele achtergrond van feit of verdachte niet ondenkbaar, al zijn er nauwelijks voorbeelden in de rechtspraak te vinden waar dit tot ontslag van alle rechtsvervolging heeft geleid.¹¹ De culturele achtergrond als strafverminderinggrond is van minder theoretische aard, al blijkt uit de jurisprudentie dat zij ook als grond voor strafverzwaring wordt gehanteerd.¹² In de Aanwijzing staat dat de vraag hoe het culturele motief moet worden meegewogen zal afhangen van de omstandigheden van het geval.

In de Aanwijzing wordt gesteld dat een cultureel motief geen rechtvaardiging voor strafbare feiten kan vormen: eergerelateerd geweld vormt “een ontoelaatbare aantasting (...) van het recht op leven[en] de lichamelijke integriteit”. Het recht te leven op basis van de eigen cultuur (art. 27 IVBPR) moet worden begrensd. Begrenzing met behulp van het strafrecht is door de Hoge Raad erkend.¹³ Er moet worden opgepast dit recht helemaal terzijde te schuiven: het mensenrechtenhof in Straatsburg verlangt dat de verdragsstaten het pluralistische karakter van een samenleving erkennen en daaraan bescherming bieden,¹⁴ al zal (ernstig) gewelddadig gedrag tegen personen niet worden toegelaten met een beroep op de culturele achtergrond. Zeker wanneer het recht op leven (art. 2 EVRM) in het geding is, zal het recht op cultuur moeten wijken. Het lijkt ons echter evenwel minder juist, en wij gaan ervan uit dat dit in de Aanwijzing ook niet zo wordt bedoeld, dat er *nooit* een rechtvaardiging bestaat voor cultureel bepaald gedrag. Wat zal zijn bedoeld is dat een culturele norm *alleen* voor gewelddadig gedrag nooit een rechtvaardiging vormt.¹⁵

10 Zie o.a. M. Siesling, & J.M. ten Voorde, *Verdediging in culturele strafzaken*, Den Haag: Sdu Uitgevers 2009, hfd. 4.

11 Een betwist voorbeeld is Hof Arnhem 12 juni 2002, LJN AE4029 (Zevenaarse bloedwraak). Zie hierover o.a. W. van Rossum, ‘De rechter als “cultuurswitcher”’, *NJB* 2006, p. 2469-2472.

12 Zie Siesling, & Ten Voorde, a.w., hfd. 5.

13 HR 3 maart 1987, *NJ* 1988, 7.

14 Zie bijv. P. Thornberry, & A.M. Martín Estébanez, *Minority rights in Europe. A review of the work and standards of the Council of Europe*, Straatsburg: Council of Europe Publishing 2004, hfd. 1.

15 Dat blijkt ook uit de hiervoor genoemde Zevenaarse bloedwraak-zaak.

Wat opvalt aan de Aanwijzing is dat de culturele context centraal wordt gesteld in de paragraaf over vervolging, maar dat daarover verder niet wordt gesproken. In de politiepraktijk is gebleken dat inzicht in de culturele context van een zaak licht werpt op mogelijke scenario's van wat er zich zou kunnen hebben afgespeeld. De culturele context kan van invloed zijn op te maken keuzes tijdens het opsporingsonderzoek, maar daarbij staat cultuur niet voorop; zij staat ten dienste aan het onderzoeken van mogelijke scenario's. Stel dat er rekening wordt gehouden met de aanwezigheid van een eermotief in een specifieke casus, dan is het niet uitgesloten dat de politie niet een individuele dader op dient te sporen, maar meerdere. Bij eierzaken gaat het immers dikwijls om kwesties waarbij groepsdruk een belangrijke rol speelt. Het werken met verschillende theoretische scenario's tijdens het opsporingsonderzoek speelt een belangrijke rol bij het voorkomen van tunnelvisie. Het is echter van belang dat de keuze voor de wijze van toepassing van verschillende opsporingsmiddelen en -technieken in de praktijk op basis van mede door culturele kennis ingegeven scenario's op systematische wijze wordt vastgelegd in het dossier van de betreffende zaak.¹⁶ Verslaglegging is in de Aanwijzing nadrukkelijk benoemd.

16 Zie J. Janssen, *Analyse van mogelijke eierzaken. Het gebruik van de checklist en inzet van externe deskundigen*, Den Haag: Ministerie van Justitie en ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en het Landelijk Expertise Centrum Eer Gerelateerd Geweld 2009 (te downloaden via www.veiligheidbeginbijvoorkomen.nl). Hoofdstuk 4 is geheel gewijd aan eisen voor een zorgvuldige verslaglegging in politieke dossiers.

IN DE AANWIJZING WORDT GESTELD DAT EEN CULTUREEL MOTIEF GEEN RECHTVAARDIGING VOOR STRAFBARE FEITEN KAN VORMEN.

De werkdefinitie ontsluit

De definitie van eengerelateerd geweld luidt: “Onder eengerelateerd geweld wordt elke vorm van geestelijk of lichamelijk geweld verstaan, gepleegd in reactie op een (dreiging van) schending van de eer van de man of vrouw en daarmee van zijn of haar familie waarvan de buitenwereld op de hoogte is of dreigt te raken.”¹⁷ Het overheidsbeleid met betrekking tot eengerelateerd geweld richt zich, zoals ook uit de Aanwijzing blijkt, vooral op zaken in familiale kring, waarbij zedelijke normen in het geding zijn. Uit de definitie volgt dat niet alleen vormen van eengerelateerd geweld, die binnen het bereik van het strafrecht vallen, worden belicht. Preventie van eengerelateerd geweld is een belangrijk onderdeel van het beleid.¹⁸ Daarin worden ook het onderwijs en de gemeentelijke gezondheidsdiensten betrokken. Wanneer het geweld een strafrechtelijke interventie verlangt, gaat het niet alleen om moord en doodslag; verschillende (categorieën) delicten uit het Wetboek van Strafrecht (WvSr) kunnen met een eengerelateerd motief worden gepleegd.¹⁹

Er kunnen verschillende opmerkingen bij deze definitie worden geplaatst. Allereerst wordt de strafrechtelijke aanpak van eengerelateerd geweld als een cruciaal onderdeel van het beleid gezien. Daarbij is niet het juridisch kader waarbinnen het OM en de politie moeten handelen leidend, maar de omstandigheid dat de gedragingen plaatsvinden in een ‘eengerelateerde context’.²⁰ Dit is opvallend omdat in de definitie van eengerelateerd geweld ruimte is gelaten voor gedragingen die buiten het bereik van het strafrecht vallen. Zo is niet elke vorm van geestelijk geweld strafbaar.²¹ Op grond van art. 1 WvSv kunnen bepaalde opsporingsbevoegdheden of dwangmiddelen slechts worden ingezet op basis van wettelijke criteria.²² Het kan niet de bedoeling zijn geweest in geval van eengerelateerd geweld hierop een uitzondering te maken. We gaan ervan uit dat is bedoeld dat de strafvorderlijke aanpak van eengerelateerd geweld prioriteit heeft, gelet op de ernst van het uitgeoefende geweld en de zeer nadelige gevolgen voor de slachtoffers. De politie en het OM moeten tijd en geld vrijmaken voor de aanpak van dit fenomeen.

Daarnaast wekt de definitie de indruk dat eengerelateerd geweld te allen tijde op een vast omlijnde manier in welke culturele omgeving dan ook tot uiting komt. Daarmee verwordt een omschrijving van een maatschappelijk verschijnsel tot een ‘ding’ dat mensen hebben en dat vrij eenvoudig in de werkelijkheid kan worden vastgesteld. Een dergelijk culturalistische benadering wordt betwist: uitingen van een cultuur zijn niet bevroren in tijd en ruimte, maar ontwikkelen zich doordat mensen in andere tijden en ruimtes met bestaande culturele normen en gebruiken ‘aan de slag gaan’.²³ Soms voelen mensen zich verplicht om de regels van een bepaald gebruik te volgen, soms zien zij reden die gebruiken bij te stellen. Dat doen mensen omdat dat van hen wordt gevraagd of omdat zij zelf mogelijkheden voor verandering zien, waarbij soms ook een rol speelt dat zij menen dat aanpassing van bestaande normen hun meer oplevert. Het is van belang deze flexibiliteit te erkennen wanneer onderzoek wordt gedaan naar eengerelateerd geweld. Het fluïde karakter van de wijze waarop mensen met culturele gebruiken omgaan vraagt om een geconcretiseerde en geïndividualiseerde benadering. Terecht wordt in de Aanwijzing gesteld dat de opsporing van eengerelateerd geweld “gewoon politiewerk” is: het gaat om waarheidsvinding. Niet culturele motieven, maar feiten moet aan een bewezenverklaring ten grondslag liggen.

De strafrechtelijke aanpak van eengerelateerd geweld is onderdeel van een bredere inspanning van diverse instanties. Het is daarom raadzaam, zoals ook in de Aanwijzing wordt benadrukt, dat de verschillende betrokken instanties efficiënt met elkaar samenwerken, bijvoorbeeld door het uitwisselen van relevante informatie. Hoewel de Aanwijzing hierover niet heel helder is, kunnen wij ons voorstellen dat op arrondissementaal niveau een casusoverleg eengerelateerd geweld wordt ingevoerd, vergelijkbaar met het justitieel casusoverleg bij de aanpak van jeugdcriminaliteit.²⁴ De officier van justitie die eengerelateerd geweld in zijn portefeuille krijgt, zou daarop in zijn arrondissement kunnen aansturen. Hetzelfde geldt voor de, met de coördinatie van de aanpak van eengerelateerd geweld belaste, advocaat-generaal bij het ressortsparket. De bij de aanpak van eengerelateerd geweld betrokken functionarissen dienen zich wel bewust te zijn van de complexiteit van het fenomeen en moeten zich niet blindstaren op definities en vooroordelen, maar het onderwerp zo flexibel mogelijk benaderen. Naast onderwijs biedt de methode LEC EGG een handvat waarmee enige grip op eengerelateerd geweld kan worden verkregen.

Intermezzo: de methode LEC EGG

Waaruit bestaat dan die methode LEC EGG?²⁵ Zij is in feite een ‘drietrapsrakiet’. Bij de eerste stap zijn politieambtenaren alert op de aanwezigheid van ‘rode vlaggen’, dat wil zeggen aspecten van een zaak die mogelijk anderszins zouden kunnen duiden op de aanwezigheid van een eermotief. Het kan bijvoorbeeld gaan om aspecten van een zaak die wijzen op een conflict naar aanleiding van een eer-

17 H.B. Ferwerda, & I. van Leiden, *Eerwraak of eengerelateerd geweld? Naar een werkdefinitie*, Den Haag: Advies- en Onderzoeksgroep Beke, i.o.v. WODC, ministerie van Justitie 2005.

18 Zie bijv. het beleid inzake het voorkomen van huwelijksdwang. Zie *Kamerstukken II* 2009/10, 30 388, nr. 36 en rapport opgenomen bij *Kamerstukken II* 2009/10, 30 388, nr. 34: *Huwelijksdwang. Een verbintenis voor het leven? Een verkenning van de aard en aanpak van gedwongen huwelijken in Nederland*.

19 Zie voor de lijst van delicten *Kamerstukken II* 2005/06, 30 388, nr. 6, p. 3-4.

20 *Kamerstukken II* 2005/06, 30 388, nr. 6, p. 4.

21 De bepalingen in Titel XVI van Boek 2 WvSr (Belediging) kennen hun grenzen in de uitleg van de bestanddelen van de delictomschrijvingen, maar ook in art. 10 EVRM (vrijheid van meningsuiting).

22 Zie over het opzijzetten van strafrechtelijke uitgangspunten bij de bestrijding van culturele delicten bijv. F. Bovenkerk, *Etniciteit, criminaliteit en het strafrecht*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2009, p. 25.

23 Zie S. Tempelman, ‘Duiken in het duister. Een gematigd constructivistische benadering van culturele diversiteit’, *Migrantenstudies* 1999, p. 70-82.

24 Aanwijzing effectieve afdoening strafzaken jeugdigen van 6 april 2009, *Stcrt.* 2009, 80.

25 De methode is ook, zij het iets beknopter, uiteengezet in de Aanwijzing: par. 2 van het hoofdstuk ‘Opsporing en vervolging van eengerelateerd geweld’. Zie voor een beschrijving van het in het politieonderwijs en in de basiscursus van de SSR gebruikte leerboek, J. Jansen, *Je eer of je leven? Een verkenning van ezakken voor politieambtenaren en andere professionals*, Den Haag: Stapel & De Koning 2008.

schending, zoals uitingen van of dreigen met geweld, beledigingen, roddel en smaad. Er worden daarnaast rode vlaggen onderscheiden die kunnen duiden op vormen van eerherstel. Het gaat in dit geval niet alleen om alle denkbare vormen van geweld maar ook vermissingen of ontvoeringen. Tot slot zijn er vlaggen die te maken hebben met achtergronden en gedrag van betrokkenen. Worden er woorden gebruikt die naar eer verwijzen? In hoeverre beschikken individuen over ruimte om eigen keuzes te maken zonder blootgesteld te worden aan heftige vormen van groepsdruk? Al deze vlaggen zijn uitgewerkt in een *query*. Dat is een elektronische zoekslag waarmee dagelijks politieke informatiesystemen kunnen worden doorgenomen.

De casuïstiek die met behulp van de *query* boven water komt, wordt vervolgens doorgenomen. De ervaring leert dat na een eerste beschouwing veel zaken afvallen. Dat betekent overigens niet dat ze geen politieke aandacht behoeven; waar het hier echter om gaat is dat er op dat moment geen aanknopingspunten lijken te zijn waaruit een redelijk vermoeden van het bestaan van een eermotief blijkt.²⁶ Bij de zaken die alsnog overblijven, dient een checklist te worden ingevuld. Dat is de tweede stap. De checklist is géén blauwdruk voor de aanpak van eerzaken. Het is een kwalitatief instrument waarmee informatie wordt verzameld. Daarnaast zijn er ook tips opgenomen die gericht zijn op de uitvoering van het politiewerk. De checklist is opgebouwd uit een aantal blokken met vragen en tips met betrekking tot: de melding, de aard van het probleem, relevante vragen met betrekking tot personalia, relevante vragen met betrekking tot sociale en economische achtergronden, relevante vragen met betrekking tot ervaringen met geweld, het maken van een plan van aanpak, het horen van betrokkenen en het gebruik van tolken, het vastleggen en doorgeven van informatie, de inzet van deskundigen en bemiddeling door de politie. De met behulp van deze lijst verzamelde informatie is in feite het fundament onder de analyse en daarmee onder de aanpak.

De derde stap betreft het invoeren van de hulp van een externe deskundige, bijvoorbeeld een psychiater of een antropoloog. Dat gebeurt alleen in complexe zaken, waarbij verdieping in het motief van het (dreigende) geweld belangrijke aanknopingspunten zou kunnen bieden in het proces van waarheidsvinding. Als een zaak verder helder is, wordt deze behandeld zonder tussenkomst van een externe deskundige. Inschakeling van een deskundige gebeurt altijd via het LEC EGG. Het is de bedoeling dat de betrokken deskundige een concrete vraag krijgt voorgelegd over de eventuele aanwezigheid van eermotief, zodat de verklaring van de deskundige meer wordt gefocust op de casus. Die afbakening is belangrijk, omdat anders het risico bestaat dat de deskundige 'zoekende' raakt en uitwijdt over ervaringen op het terrein van de eigen deskundigheid. Na een eerste oppervlakkige beschouwing van het dossier lijkt het dan alsof datgene wat de deskundige heeft verteld, ook relevant is voor de betreffende casus. Door hem een vraag voor te leggen, wordt ook duidelijk dat de verklaring van de deskundige geen universele geldigheid heeft, maar uitsluitend betrekking heeft op de in behandeling genomen casus. Als in een later stadium

TERECHT WORDT IN DE AANWIJZING GESTELD DAT DE OPSPORING VAN EERGERELATEERD GEWELD "GEWOON POLITIEWERK" IS: HET GAAT OM WAARHEIDSVINDING. NIET CULTURELE MOTIEVEN, MAAR FEITEN MOET AAN EEN BEWEZENVERKLARING TEN GRONDSLAG LIGGEN.

nieuwe vragen ontstaan, dient er een nieuwe analyse te worden gemaakt. De via de checklist verkregen gegevens en achtergronden zijn voor dergelijke deskundigen essentieel om zich een beeld van een bepaalde situatie te kunnen vormen.²⁷

Kwaliteit en deskundigen

De methode LEC EGG is tot stand gekomen toen de politieke aandacht voor eergerelateerd geweld op haar hoogtepunt was. De Tweede Kamer drong in de jaren 2005-2007, vooral bij monde van toenmalig Tweede Kamerlid Hirsir Ali, aan op een consequente maar vooral harde aanpak van eergerelateerd geweld. Om daadkracht te tonen werd door haar zelfs voorgesteld eergerelateerd geweld als een vorm van terrorisme te zien. Hoewel dit voorstel nooit een meerderheid heeft gehaald, laat het wel de stemming in de Kamer ten aanzien van dit fenomeen zien. Een dergelijke stemming roept om daadkracht, die in de loop der tijd steeds meer is getoond. Tegelijkertijd roept een dergelijke stemming ook op tot terughoudendheid aan de zijde van de beleidsmakers. In beleidsdocumenten zien we weliswaar een gevoel van urgentie eergerelateerd geweld aan te pakken, maar ook een gevoel voor verhoudingen: eergerelateerd geweld kan ernstige strafbare feiten betreffen die voortvarend moeten worden aangepakt. Daartoe kunnen zware opsporingsmethoden en dwangmiddelen worden ingezet, overigens ook, aldus de Aanwijzing, "*ter bestrijding van (escalatie van) eergerelateerd geweld*". Tevens geldt: hoe ernstiger het delict, hoe zorgvuldiger de opsporingsambtenaren moeten handelen. Dat vraagt om kwaliteit.²⁸ Kwaliteit vraagt om deskundigheidsbevordering. Die kan op twee manieren worden geboden: door de kwaliteit van de opsporingsambtenaren te verbeteren en door op een adequate wijze gebruik te maken van externe deskundigen. Aan dat eerste wordt gewerkt: zowel binnen het politieonderwijs als binnen de SSR zijn cursussen over (de aanpak van) eergerelateerd geweld in het curriculum opgenomen. Externe deskundigen kunnen worden ingeschakeld in het vooronderzoek, naar aanleiding van een analyse door het LEC EGG, maar ook in het eindonderzoek. Deze deskundigen wor-

26 In J. Janssen, *Instroom en vroegherkenning van mogelijke eerzaken bij de politie. Een onderzoek naar casuïstiek* uit 2006, Den Haag: Ministerie van Justitie en ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, LEC EGG, 2008 (te downloaden via www.veiligheidbegint-bijvoorkomen.nl), wordt beschreven hoe in de praktijk met de rode vlaggen en de *query* wordt gewerkt.

27 In het al eerder genoemde rapport *Analyse van mogelijke eerzaken* (Janssen, 2009) worden de ervaringen in de praktijk met de tweede en de derde stap van de LEC EGG-methodiek beschreven.

28 *Kamerstukken II 2005/06, 30 300VI*, nr. 32, p. 3.

den gevraagd inzicht te geven in de culturele achtergrond van een bepaalde strafzaak. Deze inzichten worden gebruikt ten behoeve van het bewijs, maar werken ook door op andere materiële vragen van art. 350 WvSv.

De invloed van deze deskundigen is wisselend. In de jaren tachtig van de vorige eeuw is op basis van een verklaring van een deskundige wel beargumenteerd dat culturele factoren een argument voor strafvermindering zijn.²⁹ In latere jurisprudentie zien we dat wordt geworsteld met verklaringen van deskundigen. Er bestaat een voorbeeld waarin het rapport van een deskundige in een eengerelateerde strafzaak door de rechtbank terzijde werd geschoven omdat zij op basis van een boek tot een andere conclusie kwam. De deskundige en de auteur van het boek waren evenwel dezelfde persoon!³⁰ Soms wordt de rechter geconfronteerd met verschillende opvattingen van meerdere deskundigen. De rechter staat vrij in de selectie en waardering van het bewijsmateriaal,³¹ maar hoe doet hij dat als zijn kennis van de culturele achtergrond van een verdachte niet heel groot is?

Wiersinga stelt dat zou kunnen worden teruggevallen op een “*conglomerat van feiten van algemene bekendheid over andere culturen*”,³² maar volgens ons kan dit leiden tot het gebruikmaken van (vaak weinig positieve) vooroordelen over een bepaalde cultuur. Los van de vraag of het gebruik van vooroordelen maatschappelijk gezien verstandig is, zou dit naar onze mening tot een zekere mate van juridische gemakzucht kunnen leiden. Een vooroordeel in relatie tot eengerelateerd geweld lijkt te zijn dat dergelijk gedrag nooit door één persoon wordt begaan, maar dat de dader altijd hulp heeft gehad. Zeker bij eerwraak bestaat de neiging deze ‘hulpverleners’ vrij snel als strafbare deelnemers te kwalificeren. Bij eerwraak wordt tevens nogal eens verondersteld dat een dergelijk feit altijd wordt voorbereid, zodat sprake is van voorbedachte raad. Dat kan zeker het geval zijn, maar het is naar onze mening te risicovol die gedachte te baseren op een vooroordeel: aan bewijsmateriaal moet waarheidsvinding ten grondslag liggen. En ten aanzien van de waarheidsvinding geldt ook in culturele strafzaken dat universele geldigheid van uitspraken een illusie is. Dat maakt een verklaring van een deskundige niet minder bruikbaar, maar vergt aan de zijde van de officier van justitie een deugdelijke onderbouwing van zijn standpunt en aan de zijde van de rechter een deugdelijke motivering van het ten behoeve van zijn einduitspraak gebruikte bewijsmateriaal.³³

Ketenbenadering

De Aanwijzing, conform het beleid dat sinds 2006 wordt uitgerold, ademt duidelijk een ketenbenadering uit. Voor het OM is dit geen onbekend fenomeen, en in de Aanwijzing wordt op het belang van samenwerking gewezen, zoals hiervoor al is aangegeven. De zittende magistratuur heeft de idee dat zij onderdeel is van een keten en daarbinnen een verantwoordelijkheid heeft die verband houdt met de beslissingen van andere ketenpartners, minder inge-

HOE ERNSTIGER HET DELICT, HOE ZORGVULDIGER DE OPSPORINGSAMBTENAREN MOETEN HANDELEN. DAT VRAAGT OM KWALITEIT.

bed.³⁴ Toch wordt ook de strafrechter gezien als ketenpartner in de aanpak van eengerelateerd geweld.

De Aanwijzing bepaalt dat de contactfunctionaris eengerelateerd geweld van het OM³⁵ met de rechtbank en de rechter-commissaris afspraken maakt over het informeren van het slachtoffer van eengerelateerd geweld over beslissingen de voorlopige hechtenis betreffende. De afspraak luidt dat de inhoud van de beschikking van de rechter-commissaris met betrekking tot de vordering inbewaringstelling en die van de raadkamer van de rechtbank (en het hof) met betrekking tot de gevangenhouding of de gevangenneming wordt medegedeeld aan het slachtoffer. Zeker wanneer de beschikking inhoudt dat de verdachte niet in bewaring wordt gesteld of de gevangenhouding of gevangenneming niet wordt bevolen of wordt bepaald dat de voorlopige gehechte wordt geschorst, is het informeren van het slachtoffer aangewezen. Dan kunnen maatregelen worden genomen om nieuwe geweldsuitbarstingen van de verdachte te voorkomen.

Het informeren van het slachtoffer zou, mits dat op tijd geschiedt, mogelijkerwijs een bijdrage kunnen leveren aan het voorkomen van drama's zoals het (eengerelateerde) voorval in Zierikzee, waarin de voorlopige hechtenis werd geschorst en de verdachte niet lang daarna twee van zijn kinderen om het leven bracht. In hoeverre dergelijke incidenten daadwerkelijk kunnen worden voorkomen, is de vraag. Tevens kan de vraag worden opgeworpen of het slachtoffer de enige belanghebbende is in dit verband. Zeker wanneer kinderen betrokken kunnen raken bij geweld, moeten dan ook de gemeente en de school op de hoogte worden gesteld van de beslissing van de rechter. De enkele mededeling aan het slachtoffer komt, hoe begrijpelijk ook, ietwat arbitrair over. Het laatste woord hierover zal, mede gelet op het incident in Zierikzee, nog niet zijn gesproken.

Deze afspraken met de rechter lijken alleszins billijk, gezien vanuit het perspectief van het slachtoffer. Opvallend is het dwingende karakter waarin de Aanwijzing van deze afspraak gewag maakt. Dat roept de vraag op of met de rechter niet meer afspraken zouden moeten worden gemaakt, of dat de rechter anderszins aan bepaalde kaders zou moeten worden gebonden. Wanneer we de beleidsdocumenten van de laatste jaren bezien, valt op dat de rol van de rechter in de aanpak van eengerelateerd geweld tot dusver nauwe-

29 HR 15 april 1986, NJ 1986, 741.

30 Rb. Haarlem 9 mei 2001, LJN AB1503.

31 HR 17 september 2002, LJN AE6118.

32 H.C. Wiersinga, *Nuance in benadering. Culturele factoren in het strafproces* (diss. Leiden), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2002, p. 127.

33 Zie J.M. ten Voorde, ‘Waarhedenpluralisme in culturele strafzaken’, in: J.H. Crijns, P.P.J. van der Meij, & J.M. ten Voorde (red.), *De waarde van waarheid. Opstellen over waarheid en waarheidsvinding in het strafrecht*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2008, p. 181-205.

34 Dat geldt overigens niet alleen voor eengerelateerd geweld. Zie G.K. Schoep, *The judicial branch. A partner in the business of governing security?*, Paper gepresenteerd op de conferentie ‘Governing security under the rule of law’, Rotterdam 23 april 2010.

35 De term ‘contactfunctionaris eengerelateerd geweld’ is niet erg gelukkig gekozen, want enigszins verwarrend aangezien al geruime tijd bij de politie contactfunctionarissen eengerelateerd geweld zijn aangesteld. In het verband van de Aanwijzing is een contactfunctionaris een bij elk arrondissement aangestelde officier van justitie en een bij elk ressort aangestelde advocaat-generaal.

lijks ter sprake is gebracht. In het verleden is wel geopperd om het eermotief als strafverzwarende omstandigheid bij moord (art. 289 WvSr) toe te voegen,³⁶ maar daaruit vloeide geen verplichting voort in de richting van de rechter om in geval van een eergerelateerde moord bijvoorbeeld een minimumstraf op te leggen. De politieke discussie inzake eergerelateerd geweld betrof in eerste instantie de handelwijze van de politie en het OM. Zolang daarop de nadruk werd gelegd, bleef de rechter buiten schot. Nu de Aanwijzing er ligt, is het denkbaar dat de pijlen nu worden gericht op de rechter.

Tegelijkertijd, aangezien uit jurisprudentieonderzoek lijkt te kunnen worden afgeleid dat de rechter het eermotief in ieder geval niet als strafverminderende omstandigheid meeweegt, is de vraag of de rechter veel te vrezen heeft. Dit kan veranderen als blijkt dat het OM moeilijk de hiervoor vermelde afspraken kan maken en de rechter in de voorgestelde overlegstructuren een weinig constructieve opstelling inneemt. Immers, de rechter wordt in zijn grondwettelijke vrijheid de laatste tijd juist daar beknot waar hem wordt verweten dat hij niet doet wat (achteraf) volgens de politiek wenselijk wordt geacht. Vanuit de Raad voor de rechtspraak, waarmee de communicatie over eergerelateerd geweld enige tijd ietwat stroef heeft verlopen, en andere overlegorganen, zoals het LOVS, zou wel een zekere coöperatieve houding in de richting van het OM kunnen worden aanbevolen.

Slotopmerkingen

De Aanwijzing zal de komende tijd haar waarde moeten bewijzen. Groot voordeel is dat het beleid van de politie en dat van het OM, zowel in doelstellingen, methode van aanpak als in personele zin, op elkaar kunnen worden afgestemd. De Aanwijzing vergroot de kennis van de leden van het OM van de methode LEC EGG, die de basis vormt van strafvorderlijk onderzoek naar eergerelateerd geweld. De Aanwijzing legt een basis voor arrondissementaal overleg over de aanpak van eergerelateerd geweld en maakt van het OM een volwaardiger partner daarin dan het tot dusver was. Tegelijkertijd kan het OM niet meer onder zijn rol als regisseur in de aanpak van eergerelateerd geweld uit. Mogelijk dat dit laatste in arrondissementen waar die coördinerende rol reeds door anderen werd vervuld tot spanningen kan leiden. Maar die mogen niet aan het toepassen van de Aanwijzing in de weg staan: er zijn altijd praktische oplossingen denkbaar.

De Aanwijzing is ook voor de rechter van belang. Allereerst zal de rechter worden betrokken in overlegstructuren en zullen afspraken moeten worden gemaakt over het informeren van slachtoffers. De rechter zal zich zijn positie als ketenpartner de komende tijd eigen moeten maken. Wellicht dat ook binnen rechtbanken kan worden nagedacht over het aanstellen van contactpersonen eergerelateerd geweld die in de Aanwijzing vermelde overlegorganen participeren. De Aanwijzing roept echter ook vragen op. Wat dient te gebeuren wanneer het OM in een individuele strafzaak meent dat er sprake is van een eergerelateerd motief, zonder dat de methode LEC EGG is toegepast? Dient de rechter, indien hij in dit geval dit motief in zijn vonnis wil betrekken, door het LEC EGG daarnaar onderzoek te laten doen? En zo ja, geldt dat dan ook ingeval het motief slechts bij de straftoemeting wordt betrokken? Een antwoord op deze en andere vragen ligt buiten het bestek van deze bijdrage. Zij tonen

DE ROL VAN DE RECHTER IN DE AANPAK VAN EERGERELATEERD GEWELD IS TOT DUSVER NAUWELIJKS TER SPRAKE GEBRACHT.

wel aan dat de discussie over eergerelateerd geweld, zelfs nu de Aanwijzing er ligt, nog lang niet ten einde is.

Dr. J.H.L.J. Janssen is hoofd wetenschappelijk onderzoek van het Landelijk Expertise Centrum Eergerelateerd Geweld (LEC EGG), dat is ondergebracht bij de politie Haaglanden. Mr. J.M. ten Voorde is universitair docent straf- en strafprocesrecht bij het Instituut voor Strafrecht & Criminologie van de Universiteit Leiden en rechter-plaatsvervanger in de rechtbank Haarlem.

36 Zie *Aanhangsel Handelingen II* 2003/04, nr. 301.